

МОДЕЛОВАЊЕ УПОТРЕБЕ СНАГА У ОПЕРАЦИЈАМА ВОЈСКЕ СРБИЈЕ

Вангел Милковски

Генералштаб Војске Србије, Управа за обуку и доктрину (Ј-7)

Упутство за оперативно планирање (издање Управе за планирање и развој ГШ ВС, пов. бр. 901–3, од 20. фебруар 2008. године, у даљем: Упутство) донело је низ новина које су промениле општи приступ у планирању операција. Основ за израду овога документа била су слична доктринарна документа НАТО и КоВ САД: Упутство за оперативно планирање НАТО (Guidance for operational planning NATO) и Планирање и израда наређења у КоВ САД (FM 5–0 Army Planning and Orders Production).

У Упутству се као новина појавио појам „оперативни модел“ и његови елементи. Дилеме и расправе око њихове употребне вредности трају од тада па до данас а ставови оних који се у расправу упуштају, крећу се од предлога да се преиспита ваљаност и применљивост самога процеса оперативног планирања у нашој теорији и пракси до оних који апсолутно подржавају нови приступ у планирању операција. Овако дијаметрални ставови и расправе су резултат недостатака ширег теоријског расветљавања генезе настанка и вредности новог приступа у планирању.

У Упутству и Доктрини планирања у Војсци Србије не постоји шире објашњење веза и релација у процесу оперативног планирања. Поред тога, за разлику од постојећег Упутства, у Доктрини планирања и нацрту Упутства за оперативно планирање и рад команди у Војсци Србије из 2012. године, на другачији начин се приступа дефинисању кључних сегмената у процесу оперативног планирања. У наведеним документима, први пут се појављује синтагма „моделовања употребе снага“ и детаљније су објашњени и разврстани елементи оперативног модела.

Синтагма „моделовање употребе снага“ означава својеврстан процес у оквиру процеса оперативног планирања који га чини квалитетнијим и који се заснива на критичком, креативном и системском размишљању у покушају уважавања комплексне стварности која окружује војне снаге у реализацији мисија и задатака.

Кључне речи: *моделовање, снаге, операције, оперативни модел*

Увод

У Упутству за оперативно планирање (издање Управе за планирање и развоја ГШ ВС, пов. бр. 901–3, од 20. фебруар 2008. године, у даљем: Упутство) појавило се низ новина које су промениле филозофију и приступ у планирању опера-

ција у Војсци Србије. Основ за израду овога документа била су слична доктринарна документа НАТО и КоВ САД: Упутство за оперативно планирање НАТО (Guidance for operational planning NATO) и Планирање и израда наређења у КоВ САД (FM 5–0 Army Planning and Orders Production) из 2005. године.

У наведеном Упутству као новина у нашој теорији и пракси, дефинисан је појам „оперативни модел“ (енг. *Operational design*) и његови елементи. Дилеме и расправе око њихове употребне вредности трају од тада па до данас а ставови оних који се у расправу упуштају, крећу се од предлога да се преиспита ваљаност и применљивост самога процеса оперативног планирања у нашој теорији и пракси до оних који апсолутно подржавају нови приступ у планирању операција.

Овако дијаметрални ставови и расправе су резултат недостатака ширег теоријског објашњења генезе настанка и вредности новог приступа у планирању који за последицу има природан отпор у односу на новине. Када се анализирају документа у којима је дефинисан процес оперативног планирања тешко је пронаћи нешто више од сувопарних ставова који упућују на процедуру. Ако се томе дода још и неколико појмова као што су центри гравитације (моћи), одлучујуће тачке, линије операција и остали елементи оперативног модела заиста је било тешко прихватити нов приступ без отпора.

Упутство као и Доктрина планирања у Војсци Србије (у даљем: Доктрина планирања) обзиром на њихов карактер не баве се теоријским расветљавањем генезе развоја процеса оперативног планирања нити ширим објашњењем веза и релација у самом процесу. Поред тога, за разлику од постојећег Упутства, у Доктрини планирања и нацрту Упутства из 2012. године, на другачији начин се приступа дефинисању кључних сегмената у процесу оперативног планирања. У наведеним документима, први пут се појављује синтагма „моделовања употребе снага“ и детаљније су објашњени и разврстани елементи оперативног модела.

Анализом ставова наведених докумената могуће је утврдити да је моделовање употребе снага део процеса оперативног планирања. Ради даљег расветљавања њиховог односа са теоријског и практичног аспекта, потребно је истражити порекло синтагме моделовање употребе снага у операцијама, објаснити процес моделовања употребе снага и његову релацију са процесом оперативног планирања.

Појмовно одређење синтагме „моделовање употребе снага“

Синтагму „моделовање употребе снага“ чине три термина. Ради номиналног одређења поменуте синтагме, неопходно је најпре одредити предметно-језичко значење термина „моделовање“, „употреба“ и „снага“. Символ „моделовање“ у Речнику српског језика моделовати значи „израдити“, „израђивати модел“, ¹ дакле у најопштијем, подразумева се процес израде модела. Символ „употреба“ у Речнику српског језика значи „намена“, „примена“, „употребљавање“ а „снага“ између осталог

¹ Речник српског језика, Матица Српска, Нови Сад, 2007., стр. 724.

значи „степен испољавања нечега“, „сила, интензитет“ и „војна јединица, војска“.² Символ „моделовање“ у методологији наука означава „...мисаону – теоријску делатност изградње логичких и математичких система, као теоријских модела одређених објективних система, тако и изградња овим теоријским моделима одговарајућих практично-реалних аналогона, то јест реалних модела разних врста (макета, графика, машина).“³

Под синтагмом „моделовање употребе снага“ у Доктрини планирања и Упутству подразумева се „процес који почива на критичком, креативном и системском размислу у разумевању, визуализацији и описивању комплексних проблема у употреби снага Војске и изградњи приступа за њихово решавање“. Увидом и поређењем са доктринарним документима неких западних земаља може се уочити да се наведена дефиниција користи за дефинисања синтагме „оперативни дизајн“ (Operational Design).

Синтагма „оперативни дизајн“ у доктринарним документима савремених оружаних снага

Оперативни дизајн је синтагма савремене војне доктрине у западним земљама. Анализом неколико страних доктринарних докумената може се закључити да се поред синтагме оперативни дизајн (Operational Design) користи и синтагма дизајн кампање (Campaign Design). Дизајн кампање се доводи у везу са планирањем употребе снага на стратегијском нивоу а оперативни дизајн са планирањем употребе снага на оперативном и тактичком нивоу командовања. Корени употребе синтагме налазе се у америчкој доктринарној литератури од раних 70-их година прошлога века.⁴ Моделовање употребе снага (Operational Design), према тврдњама појединих теоретичара на Западу, има своје корене у учењу Клаузевица, совјетској операцији (оперативној вештини) и теорији комплексности.⁵

Наиме, западна војна мисао почива на Клаузевицевом учењу које је смештено у контекст савремене парадигме у војној науци. Клаузевицев допринос, како истичу поједини аутори, огледа се у његовом интуитивном разумевању непредвидивости и комплексности рата, које проистичу из његове природе.⁶ Крајем прошлога века у америчким војним школама (The U. S. Army's School of Advanced Military Studies – SAMS) и израелском Институту за изучавање оперативне теорије (Operational Theory Research Institute – OTRI) се почиње са изучавањем оперативног нивоа рата (посебно совјетске оператике и учења Свефина и Тухачевског) и теорије комплексности.

² Ibid, стр. 1249.

³ Шешиф, Б.: *Општа методологија*, Народна књига, Београд, 1974., стр. 20.

⁴ Adam Elkus, Crispin Burke. *Operational Design: Promise and Problems*. <http://smallwarsjournal.com>

⁵ Види шире: Milan N. Vego, A Case Against Systemic Operational Design, NDUpress.ndu.edu, issue 53, 2d quarter 2009 / JFQ, <http://ntelros.ru/pdf/jfq53/13.pdf> и. Alex J. Ryan, Booz Allen Hamilton, Applications of Complex Systems to Operational Design, <http://necsi.edu/events/iccs>

⁶ Види шире: Gore, John. *Chaos, Complexity and Military*, NDU National War College. Приступљено 28. децембра 2010); <http://www.au.af.mil>

сних система. Као резултат новог начина посматрања на природу рата први пут се у доктринарним документима, Клаузевицева тринитарна природа рата повезује са теоријом комплексних система. Посебан утицај на развој западне војне мисли имају резултати израелског ОТРИ који је развио посебан приступ у оперативном дизајну шире познат као системски оперативни дизајн (Systemic Operational Design – SOD). Системски оперативни дизајн представља фундаменталну промену у односу на до тада преовлађујућу линеарну логику и образац војне мисли запада а од 2003. године представља суштину војне доктрине Израелских одбрамбених снага.

Од тада па до данас траје полемика око дефинисања појма оперативни дизајн (Operational Design) и његове употребне вредности у доктрини. Увидом у доктринарну литературу и уџбенике који се користе у процесу војног образовања у САД уочавају се недоследности и различито тумачење појма. У здруженој публикацији војних снага САД Речник војних и сродних појмова⁷, оперативни дизајн је дефинисан као „концепција и конструкција која помаже планове кампање или главне операције и њихово извршење“.

У Доктрини операција КоВ САД појам се дефинише у Глави 6 као „мост између стратегијског крајњег стања и извршења тактичких задатака“.⁸ У последњој верзији доктринарне публикације КоВ САД „Оперативни процес“ дефинисан је појам „дизајн“ као: „методологија (метод) за примену критичког и креативног мишљења за разумевање, визуализацију и опис комплексних проблема и изградњу приступа за њихово решавање“.⁹

Из наведених дефиниција видљиво је да се као дефинијенс појма користе различити термини: концепција и конструкција, мост и методологија, што само отежава разумевање појма и дефинисање његовог садржаја и обима. Очигледно је да доступна доктринарна литература није довољна за потпуно разумевање појма оперативни дизајн.

Увидом у ширу војну литературу и стручне часописе може се доћи до релевантних сазнања о теоријским аспектима оперативног дизајна. Једна од потпунијих и општеприхваћених дефиниција гласи: „оперативни дизајн је методологија (метод) за примену критичког, креативног мишљења ради разумевања, визуализације и описивања комплексно структурираних проблема и изградња приступа за њихово решавање. ... Дизајн је начин организовања активности у командовању организацијом. Дизајн се реализује у оквиру процеса оперативног планирања пре, током детаљног планирања, током припреме, извршења и процена“.¹⁰

Ради објашњења процеса оперативног дизајна, Напредна школа КоВ САД за војне студије (U. S. Army's School of Advanced Military Studies), наводи да процес почива на четири идеје (учење, разлике, системи и социјално креирање), двадесет кључних концепата и одговарајућој терминологији.¹¹ Идеје, концепти и терминологија указују да

⁷ Joint Publication 1–02: Department of Defense *Dictionary of Military and Associated Terms*. Washington D. C.: U. S. Government Printing Office, 2001.

⁸ Washington D. C., Department of the Army, Field Manual 3–0: *Operations*, 2008, 6–1.

⁹ Washington D. C., Department of the Army, Field Manual 5–0. *Operations Process*, 2010.

¹⁰ School of Advanced Military Studies, United States Army Command and General Staff College Fort Leavenworth, *Art of Design*, Kansas, September, 2008.

¹¹ Ibid.

оперативни дизајн почива на учењу организације током рада и системском приступу у решавању проблема, уважавајући различитости у мишљењу и раду учесника у планирању. Оперативни дизајн не замењује детаљно планирање, али детаљно планирање без оперативног дизајна није комплетно. Под детаљним планирањем подразумева се део процеса оперативног планирања од фазе развоја курса акција до израде (плана) наређења. Баланс између ова два процеса је различит у различитим операцијама.¹²

Оперативни дизајн помаже командантима да у комплексним проблемима ефектно испланирају операције чије ће извршење довести до жељеног крајњег стања. Уколико се реализују коректно, моделовање употребе снага и процес детаљног планирања су саставни део укупног процеса оперативног планирања и увек су комплементарни.

Синтагма „оперативни дизајн“ у научној литератури

У потрази за ближим и детаљнијим објашњењем синтагме као и изворима из којих потиче, истраживањем се може утврдити да се њени корени налазе у научном и практичном знању школе дизајна. У учењу те школе, појам дизајн се користи као именица, којом се означава форма или структура или као глагол који означава генерисање или креирање стратегије.¹³ Основа учења наведене школе, како истиче Џејмс Карлопио, тичу се креирања стратегије у бизнису која омогућава дубоко разумевање тржишта, конкуренције, корисника и муштерија и креативан однос према стратегији која се развија. Изградња стратегије засноване на дизајну помаже евалуацији могућих исхода преко различитих идеја које се користе. На тај начин, стратегија која се развија постаје мање линеаран, технократски а више креативан и иновативан процес. У развијању стратегије на овај начин користи се модел који омогућава процену напретка и понављање активности уколико је то потребно. Дефинисање модела почива на формулисању циљева, жеља, проблема, изазова и прилика који детерминишу проблем и који помажу у успостављању ограничења и захтева пројекта. У том процесу од суштинског значаја је критичка анализа тржишта, сопствене компаније и општег окружења у којем компанија делује. Рана фаза формулисања стратегије укључује широка истраживања проблема и његово дефинисање. На бази информација о проблему, следећи корак је израда концепта стратегије. Израда концепта стратегије почива на креативном мишљењу. Концепт стратегије је подложен промена на основу резултата евалуације. Овакав приступ дозвољава подешавања основног концепта ради проналажења одговарајућих решења. По многим ауторима и присталицама ове школе, процес креативног и дивергентног генерисања стратегије и конвергентног подешавања у њеној имплементацији је кључни аспект дизајнирања. Поред тога, кључно за разумевање ове школе стратегије је развој идеја, које дефинишу лидери а њихова операционализација је у видљива у акцијама непосредних извршилаца.¹⁴

¹² *Commander's Handbook for Operational Design and Joint Operation*, US Joint Forces Command Joint Warfighting Center September, 2009.

¹³ James Carlopio, *Creating strategy by design*, Bond University http://epublications.bond.edu.au/business_pubs

¹⁴ Sergio Jofre. Strategic Management, DTU Management Engineering: *The Theory and Practice of Strategy in (Business) Organizations*, 2011., стр. 52.

Основни модел школе дизајна заснива се на две различите али повезане процене – интерну и екстерну. Екстерна процена усмерена је на идеју да организација делује у окружењу којег карактеришу претње и прилике што држи кључеве успеха. Шансе за успех зависе од снаге и способности саме организације које подлежу интерној процени. Екстерна процена подразумева разумевање окружења са аспекта утицаја економских, политичких и социјалних кретања. Пошто ће организације пронаћи више од једне могуће стратегије, потребна је евалуација и избор.

Поредећи основне фазе у процесу креирања и формулисања стратегије по постулатима школе дизајна, могу се пронаћи сличности са процесом оперативног дизајна којег користе војне организације у планирању операција. Основне сличности односе се на потребу процене и разумевања окружења у којем организације делују, идентификацији проблема, избору приступа у њиховом решавању и евалуацији у имплементацији стратегије. Анализирајући савремене трендове у војној делатности, може се закључити да је дизајн централна активност и суштинска компонента војних операција увек када је у питању употреба снага.

По многим аналитичарима и теоретичарима командовања, савремени приступ у планирању операција садржи елементе и школе планирања. Многе војске широм света, када планирају војне операције употребљавају процес оперативног планирања који укључује разумевање намере претпостављеног старешине и окружења у ком се изводе операције и процену сопствених и противникових снага и слабости.

Школа планирања почива на следећим начелима: 1) излази планирања су резултат контролисаног, прецизног процеса планирања, подељених у неколико различитих корака (фаза) подржаних строгим процедурама и техникама, 2) одговорност за целокупан процес је на водећој личности у организацији док у пракси одговорност за извршење је у рукама планера и 3) стратегија се појављује након комплетно реализованог процеса планирања и може бити имплементирана у строго контролисаном процесу извршења и достизања различитих циљева, програма и операција.¹⁵

Узимајући у обзир напред наведена разматрања постају јаснији корени самог процеса оперативног планирања и ближе је могуће одредити синтагму „оперативни дизајн“. Синтагма „оперативни дизајн“ у доктринарним делима страних војних снага у суштини представља процес креирања стратегије за реализацију циљева који се постављају пред војне снаге. Имплицитно можемо закључити да дефиниција дата у Доктрини планирања одговара суштини коју означава синтагма „моделовање употребе снага“.

Моделовање употребе снага у оперативном планирању

Моделовање употребе снага у оперативном планирању јесте процес који почива на критичком, креативном и системском размишљању у разумевању, визуелизацији и описивању комплексних проблема у употреби снага и изградњи при-

¹⁵ Sergio Jofre. Ibid, стр. 57.

ступа за њихово решавање.¹⁶ Критичко размишљање подразумева сталну анализу и евалуацију у току процеса моделовања ради његове доградње и побољшања. Креативно размишљање почива на сталној иновацији и дефинисању нових идеја које су у функцији решавања проблема. Системско размишљање подразумева свеобухватан приступ схватању и решавању проблема као делу веће целине. Моделовање употребе снага почива на разумевању оперативног окружења, дефинисању проблема који треба решити и дефинисању приступа у решавању проблема.

Моделовање употребе снага омогућава: 1) заједничко разумевање комплексних проблема употребе снага између команданта и команде у процесу планирања употребе снага, 2) проналажење оптималних начина за њихово решавање, 3) повезивање циљева различитог значаја са задацима свих снага у току употребе, 4) релевантан приступ током употребе у складу са променама у оперативном окружењу и 5) сталну усмереност процеса оперативног планирања.

Циљеви моделовања употребе снага

Циљеви моделовања употребе снага су: разумевање комплексних проблема, предвиђање промена, креирање шанси и препознавање и управљање променама.

а) Разумевање комплексних проблема

Комплексност савремених ризика и претњи и њихов асиметричан карактер условили су потрагу са бољим и прецизнијим начина за супротстављање и решавање криза изазваних њиховим деловањем.¹⁷ Моделовање употребе снага је процес који нуди иновативан и адаптиван начин разумевања комплексности у оперативном окружењу пре тражења решења за решавање проблема. Разумевање је стога, основа моделовања употребе снага у операцијама. Без свеобухватног разумевања природе проблема, доносиоци одлука тешко ће моћи да схвате контекст догађаја и одаберу адекватне приступе у њиховом решавању.

Искуство, знање и интуиција доносилаца одлука кључни су за разумевање комплексности у оперативном окружењу. Заједно оне чине когнитивну компоненту моделовања употребе снага која помаже доносиоци одлука да предвиђају промене, идентификују недостатке у информативном окружењу и препознају недостатке у сопственим способностима.

На крају, разумевање комплексних, лоше структурираних проблема је од суштинског значаја за смањење ефеката сложености савремених борбених операција. Ово омогућава каснију бољу процену бројних утицајних фактора и интеракцију са планираним и текућим операцијама, што је основа за доношење квалитативно боље одлуке за употребу снага без обзира на евентуалне промене.

¹⁶ Министарство одбране Републике Србије, Управа за планирање и развој ГШ ВС (Ј-5), *Доктрина планирања у Војсци Србије*, Београд, 2012.

¹⁷ United States Army Command and General Staff College Fort Leavenworth, School of Advanced Military Studies, *Art of Design*, Kansas, September, 2008.

б) Предвиђање промена

Примена моделовања употребе снага омогућава предвиђање догађаја и промена у оперативном окружењу. Предвиђање догађаја и промена је основ за управљање променама. На овај начин, доносиоци одлука избегавају да одговарају на догађаје и стичу предност над осталим учесницима у оперативном окружењу. Континуираном применом моделовања употребе снага, доносиоци одлука су у прилици да унапред евалуирају потенцијалне одлуке и деловања и визуализују консеквенце могућих приступа у употреби снага а ради достизања жељеног крајњег стања.

Моделовањем се редукују ефекти комплексности током извршења и предвиђају највероватније реакције сопствених снага. Током детаљног планирања ове акције и секвенце су често повезане са линијама операција које воде ка циљевима и помажу обликовању услова у оперативном окружењу. Моделовање само по себи, не гарантује успех у предвиђању и не омогућава да акције сопствених снага воде ка жељеном крајњем стању. Ефикасна примена моделовања употребе снага усмерена је ка достизању заједничких циљева и представља користан алат који помаже доносиоцима одлука да предвиђају промене и проналазе иновативне приступе у решавању различитих проблема.

в) Креирање шанси

Моделовањем употребе снага у операцијама, команда развија способност да предузме, задржи и искористи иницијативу у решавању насталих проблема. Његовом применом олакшава предвиђање догађаја и покретање поступака и активности који омогућавају сврсисходно и ефикасно ангажовање снага. Способност преузимања, одржавања и коришћења иницијативе је основа ефективног моделовања употребе снага у операцијама.

Моделовање употребе снага пружа могућност креирања шанси у децентрализованом начину командовања, повећање слободе дејства у спектру операција и управљање одлукама и акцијама свих нивоа командовања.

г) Препознавање и управљање променама

Моделовања употребе снага помаже доносиоцима одлука да буду критички и креативни лидери који препознају и управљају променама не само сопствених снага, већ свих учесника у оперативном окружењу. Дносиоци одлука треба да поседују способност деловања у различитим ситуацијама ради доношења адаптивних и иновативних одлука, креирање и експлоатацију шанси прихватајући ризик током промена у плановима.

Процес моделовања употребе снага у операцијама

Моделовање употребе снага је итеративан и секвенцијалан процес у којем командант и команда постижу заједничко системско разумевање окружења на основу мисије и намере претпостављеног команданта.

Моделовање употребе снага у операцијама има три препознатљиве фазе:¹⁸ достизање системског разумевања оперативног окружења – шта је контекст у којем

¹⁸ Ibid.

ће моделовање бити примењено?; одређивање проблема – који проблем ће се решити моделовањем употребе снага?; изградња приступа за акцију – којим општим приступом решити проблем?

Прва фаза моделовања заснива се на покушају решавања инхерентне тензије између два кључна питања: „како видимо окружење“ и шта претпостављени командант „жели да достигне у окружењу“. Другим речима, прва фаза моделовања помаже команданту и његовој команди да разумеју какви услови владају у окружењу пре почетка операције и какви услови требају да владају у оперативном окружењу када се операција оконча. Разлика у условима између постојећег и жељеног стања је проблем који командант и команда треба да реше.

У другој фази моделовања употребе снага идентификује се проблем у ширем оперативном окружењу ради одређивања начина на који ће се извршити утицај на окружење ради његове промене у складу са намером претпостављеног ради достизања жељеног крајњег стања.

И на крају, у трећој фази, командант и његова команда одлучују како да се организују и делују, чиме резултат моделовања употребе снага постаје оквир који подржава план и његово извршење. Превођење резултата моделовања у акцију врши се у процесу оперативног планирања.

Достизање системског разумевања

Прва фаза моделовања употребе снага састоји се од: припреме за дијалог, дијалога и израда оквира оперативног окружења.

Припрема за дијалог обухвата истраживање у две области: прва област обухвата анализу смерница и директива претпостављене команде ради идентификације циљева које треба постићи и опште информације о проблему (претњи) који треба решити употребом снага. *Дијалог* је активност у којој командант са својом командом или са претпостављеним изграђује јасно разумевање услова и разлога због којих треба употребити снаге, имплицитних задатака, жељених резултата претпостављеног и времена за извршење мисије. Командант и команда у интерактивном дијалогу треба да дају одговор на питања шта се дешава, шта је узрок постојећих услова који владају у оперативном окружењу, шта је узрок тензија и сукоба међу актерима у оперативном окружењу и зашто је постојећа ситуација непожељна. *Израда оквира оперативног окружења* је активност у којој командант и команда описују оперативно окружење и проблематизују разлику између постојећег и жељеног стања оперативног окружења.

Разумевање оперативног окружења почива на разумевању контекста у ком се употребљавају снаге. Снаге се употребљавају у вишедимензионалном оперативном окружењу у којем владају одређени услови и који се мењају у току њихове употребе снага. Услове у оперативном окружењу дефинишу учесници и њихове међусобне везе. Сврха дефинисања оперативног окружења је његово разумевање пре, у току и након употребе снага. Потпуним разумевањем оперативног окружења идентификује се проблем који треба решити и предвиђају потенцијални резултати ангажовања сопствених снага, непријатељских и неутралних учесника. Командант

и команда у овој фази морају да разјасне разлоге и очекивања за промену постојећих услова, упореде постојеће или нове инструкције са осталим постојећим упутствима, идентификују познате чињенице и процене изводљивост, прихватљивост и одрживост било које акције за достизање жељеног крајњег стања.

Оперативно окружење има физичку, војну, временску, политичку, социјалну, економску, технолошку и информациону димензију¹⁹ и посматра се као систем састављен од великог броја међусобно зависних елемената у свим његовим димензијама. Описивање оперативног окружења врши се идентификацијом и анализом релевантних елемената и њихових међусобних веза који могу утицати на резултате ангажованих снага у конкретним операцијама.

Анализа димензија оперативног окружења се користи на стратегијском нивоу моделовања и планирања употребе снага. На оперативном и тактичком нивоу уместо димензија оперативног окружења се користе елементи оперативног оквира: мисија, непријатељ, простора, временских услова, сопствене снаге и расположива подршка, расположиво време за припрему и цивилни услови у зони операције.

Конструисање *оквира окружења* заснива се на избору његових детерминанти. Те детерминанте обухватају групе учесника у оперативном окружењу и географски простор у ком делују. Елементи и везе у оквиру оперативног окружења формирају подсистеме које се ради лакше анализе посматрају као пријатељски, непријатељски и неутрални. Учесници у оперативном окружењу се дефинишу као појединци и групе у оквиру различитих димензија оперативног окружења. Релевантни учесници могу бити: државе, регуларне оружане снаге, нерегуларне оружане снаге, терористичке групе, криминалне организације, цивилне организације националног и интернационалног карактера и сл. Везе и релације релевантних учесника у окружењу се приказују графички и писано.

Одређивање проблема

Командант и команда на основу веза елемената у оперативном окружењу уочавају разлику између жељеног крајњег стања и жељених крајњих стања осталих учесника у оперативном окружењу. Проблем који треба дефинисати никада није независно издвојен из оперативног окружења и представља његов део са бројним везама и односима. За његово дефинисање потребно је разумети услове у којима постоји и његове бројне везе и односе са осталим деловима оперативног окружења. Уочавањем тих веза и односа дефинишу се основни ставови о приступу за решавање проблема. Командант и команда у дефинисању проблема треба да схвате шта треба да се промени, које су снаге и слабости различитих актера у оперативном окружењу, које су прилике, ризици и претње, који су услови потребни да би се постигао успех и које тензије постоје између постојећих и жељених услова у оперативном окружењу.

Проблем који треба решити употребом војних снага има две димензије. Прва димензија проблема је његов војни део – како реализовати додељену мисију доде-

¹⁹ Министарство одбране Републике Србије, Здружена оперативна команда ГШ ВС: *Доктрина операција Војске Србије*, Београд, 2012. стр. 9.

љену од претпостављеног нивоа командовања а друга димензија се односи на разумевање суштине проблема због којих се ангажују снаге. Суштину проблема најчешће представљају услови и околности у оперативном окружењу који су узрок проблема. За потпуно разумевање проблема доносиоци одлука морају да разумеју сврху употребе снага у достизању циљева и жељеног крајњег стања, жељено крајње стање, мисију, додељене, изведене и тежишне задатке и војно крајње стање.

У овом делу процеса, након успостављене везе између оперативног окружења и његовог проблемског дела којег треба решити, важно је класификовати проблем. Класификација проблема врши се у односу на његову структуру, могућност израде решења, начин извршења задатака и захтевани ниво адаптације.

Након идентификације проблема израђује се изјава која јасно и концизно дефинише проблем који треба решити и која упућује на оперативни приступ у његовом решавању. Изјава о проблему врло је слична изјави о мисији. Командант и команда морају бити способни да опишу тренутно стање оперативног окружења и свих његових елемената и њихово стање након окончања операција. У изради концепта употребе снага, идентификација потребних услова за жељено крајње стање омогућава њихово повезивање са једним или више циљева. У току процеса оперативног планирања развојем курса акције, потребни и жељени услови обезбеђују основ за додељивање задатака потчињеним. По дефинисању и одређивању проблема врши се избор и изградња приступа за његово решавање.²⁰

Изградња оперативног приступа

Оперативни приступ је концептуализација општег деловања којим ће се произвести услови који дефинишу жељено крајње стање. Ова концептуализација је резултат синтезе разумевања оперативног окружења и проблема. Изградња оперативног приступа има троструку намену: прво, обезбеђује усмерење на границе развоја курсева акције, друго, дефинише оквир решења који постаје основ за извођење операције и процене у току извођења операција и треће, обезбеђује континуирано праћење стања окружења и проблема који треба решити. Оперативни приступ у употреби снага дефинише се концептуалним оквиром којим се повезују могуће акције и њихов утицај на достизање жељених услова.

Један од начина за опис оперативног приступа је графички приказ идентификованих циљева чијом реализацијом се стварају жељени услови и линија операција које обезбеђују логички пут до циљева. На овај начин се дају усмерења за селекцију могућих акција које воде достизању жељеног крајњег стања а операционализују се у *исказу идеје команданта* који даје командант у фази оријентације.

Изградња оперативног приступа је у надлежности команданта и тима који он изабере. Као резултат ове фазе моделовања употребе снага, тим који је учествовао у раду израђује оперативни модел. Оперативни модел је веза између концептуалног рада и детаљног планирања које се реализује у процесу оперативног плани-

²⁰ TRADOC Pamphlet 525–5-500, Commander's Appreciation and Campaign Design, United States Army Training and Doctrine Command Fort Monroe, Virginia, 2008., 9.

рања. Резултати моделовања употребе снага су текстуални и графички опис оперативног окружења који укључује систем дијаграма анализе његових димензија или елемената оперативног оквира, дијаграм кључних релација најважнијих актера у оперативном окружењу, опис жељеног крајњег стања и опис претпостављеног жељеног крајњег стања непријатеља, изјава о проблему, изјава о мисији која описује оперативни приступ и иницијалне смернице команданта за планирање.

Моделовање употребе снага и оперативно планирање

Моделовање употребе снага и процес доношења одлука су комплементарни процеси у процесу оперативног планирања.²¹ Моделовање употребе је прогресиван дивергентан и отворен процес који помаже у бољем разумевању оперативног окружења, дефинисању комплексних проблема и тражењу бољих начина за њихово решавање. На овај начин се обезбеђује максимална слобода у развијању идеја и концепата и остварује одлучујући утицај на правилно оријентисање целокупног процеса оперативног планирања. За разлику од моделовања, доношење одлуке је усклађен, детаљан, конвергентан, усмерен и строго дефинисан штабни процес чији су резултати јасни и недвосмислени планови и наређења.

Моделовање помаже командантима и командама на стратегијском и оперативном нивоу пре и у току оперативног планирања употребе снага. У суштини моделовање употребе снага је континуиран процес адаптивног прогресивног учења и прављења избора током целог процеса оперативног планирања.

Класичан приступ у планирању војних операција

У класичном процесу планирања операција и доношења одлука једноставност заузима централно место у редуковању комплексности окружења. Процес доношења одлука у класичном приступу редукује ефекте комплексности током извођења операција а доношења одлука почива на претпоставкама да решење модела подразумева да је проблем или циљ јасно дефинисан и да су информације потребне за доношење одлуке доступне. У овом приступу постоји очекивање да ће све опције бити адекватно размотрене, упоређене и вредноване ради идентификовања оптималног курса акције и да ће окружење бити стабилно и предвидљиво.

Поредећи сврху, претпоставке, културу и логику процеса доношења одлука у класичном приступу уочава се да он представља формализован процес у покушају испољавања утицаја на будуће догађаја и почива на претпоставкама да су стање оперативног окружења, жељено крајње стање јасно и прецизно дефинисани и са великом вероватноћом предвиђени будући догађаји.

²¹ US Joint Forces Command Joint Warfighting, Commander's Handbook for Operational Design and Joint Operation Center, September 2009.

Класичан приступ у планирању почива на редукионистичком разлагању проблема у намери да се дефинишу приоритети, синхронизује и интегрише скуп међусобно повезаних одлука временски прецизно распоређених. Од планирања које је уско везано са основним елементима рационалног управљања као што су: хијерархија, одлучивање, циљеви, и техничка оспособљеност очекује се да произведе оптималне одлуке.

Основе логике оваквог начина планирања, дакле, могу се сажети као рационалне, прецизне, концизне и поновљиве. Основни недостатак оваквог начина планирања, је тај што редукионизам и анализа нису корисни за комплексне системе јер се губи увид у динамичке односе између компонената оперативног окружења. Увођењем моделовања снага у процес планирања побољшава се разумевање комплексности оперативног окружења и стварају услови за квалитетније планирање одлука команданата.

Карактеристике процеса оперативног планирања које користи моделовање употребе снага

Проучавање интерактивних комплексних система какво је савремено оперативно окружење, мора бити систематично и усмерено на квалитет а не редукивно и усмерено на квантитет. Поред наведеног, проучавање комплексних система карактерише примена различитих искуствених приступа пре него примена аналитичких решења. Моделовање употребе снага је процес у којем они који га примењују производе концепт који подразумева непредвиђена решења ситуације, толеришу неизвесност и раде са непотпуним информацијама, служе се имагинацијом и конструктивним промишљањем за практичне проблеме и користе шеме и друге медијске моделе као средстава за решавања проблема претпостављених пројектних прилаза.²²

Израда концепта укључује критичко истраживање интелектуалним приступом како да се усвоји оно што не може да предвиди, и критичан став према декларисаним истинама и веровањима. У табели су сумиране су основне карактеристике моделовања употребе снага. Прва карактеристика се односи на разумевање оперативног окружења. Обзиром на чињеницу да је познавање оперативног окружења увек непотпуно, као императивни захтев појављује се потреба за сталним учењем, прилагођавањем и подешавањем проблема и решења. Овакав приступ је различит у односу на класичан приступ у планирању јер почива на претпоставкама да ће доћи до промена у дефинисању жељеног крајњег стања, да су могући догађаји које је тешко предвидети и да најкраћи пут до решења често неће бити уједно најједноставнији и најлакши. Моделовање употребе снага подразумева деловање унутар окружења које се често и брзо мења и где је веома тешко предвидети и разјаснити релације између узрока и ефеката. Приступ у моделовању снага је стога непоновљив а решења проблема настају у интерактивном односу отвореног и креативног дијалога команданта и команде. У том дијалогу важна је управо различита перспектива и мишљење свих учесника у процесу.

²² Nigel Cross, „Design Research: A Disciplined Conversation“, *Design Issues*, 15, no. 2 (1999): 5–10.

За разлику од класичног приступа, у процесу моделовања употребе снага, пажња планера се усмерава унутар окружења посматрајући га као целокупан систем док се у класичном планирању пажња редукцијом усмерава на поједине елементе окружења и тиме поједностављује проблем. У класичном планирању кључну улогу има *анализа и дедукиција* а у планирању заснованом на моделовању употребе снага као процесу, до изражаја долази *синтеза и индукција*. У том контексту, моделовање је континуирано и динамично и одлуке које се у овом процесу доносе су у интеракцији са променама окружења. Култура моделовања употребе снага је плуралистичка, свеобухватна и подразумева активно учешће различитих учесника. Логика моделовања употребе снага је критичка, креативна, континуирана и циркуларна.

Однос моделовања употребе снага и детаљног планирања у току извођења операције

Током извршења плана моделованог на основу природе проблема, моделовање употребе снага обезбеђује креативан приступ у његовом решавању и одржава кохезију различитих линија операција. Оперативни модел као производ моделовања снага је хипотеза која усмерава сопствене снаге у извођењу операција и која мора бити потврђена. Током извођења операције, проценама се долази до сазнања о валидности концепта операције. Уколико се промени окружење или командант измени своју перцепцију окружења и концепт операције онда долази до промене хипотезе. У том случају потребно је подешавање концепта или поновно детаљно планирање и израда новог плана.

Основна веза између моделовања употребе снага и извођења операција заснива се на проценама и повратним спрегама. Команда израђује критеријуме током детаљног планирања ради процене резултата извршења плана током извођења операције. Ови критеријуми служе као основ за одређивање ефективности и обезбеђују повратне информације команданту и команди о напретку ка достизању жељеног крајњег стања. У многим случајевима, ови критеријуми се дефинишу тако да мере кључне елементе оперативног окружења и њихов однос са осталим елементима. Пошто командант и команда континуирано процењују промене у оперативном окружењу, морају исто тако да континуирано да прате да ли реализација задатака обезбеђује достизање жељеног крајњег стања.

Закључак

У Доктрини планирања и Упутству за оперативо планирање и рад команди у Војсци Србије (нацрт) ближе је дефинисан однос моделовања употребе снага у процесу оперативног планирања. На овај начин исправљене су почетне грешке направљене у ранијем Упутству за оперативо планирање у Војсци Србије и створене основе за проширење теоријског поља доктрине.

Синтагма „моделовање употребе снага“ означава својеврстан процес у оквиру процеса оперативног планирања који га чини квалитетнијим. Корени моделовања

употребе снага налазе се у основним поставкама школе дизајна, једне од неколико релевантних школа која се баве формулисањем и имплементацијом стратегија у реализацији циљева организација. Савремена војна доктрина, уважавајући постојање комплексности у оперативном окружењу, усвојила је и прилагодила основне постулате у примени елемента који су одавно познате у теорији и пракси планирања и извођења операција.

Моделовање употребе снага јесте процес који се заснива на критичком, креативном и системском размишљању у покушају уважавања комплексне стварности која окружује војне снаге у реализацији мисија и задатака.

Комплексност оперативног окружења састоји се од два повезана концепта. Први је комплексност система – с нагласком на структури и организацији, а други је комплексност у понашању (бихевијорална комплексност с нагласком на тренутним активностима система током њиховог развоја). Уколико се уважавају чињенице и ставови о теорији комплексних адаптивних система, промишљање о планирању операција војних снага даје нове могућности за расуђивање и разумевање појава у рату. Такво планирање које уважава сазнања теорије комплексних система, не служи као средство антиципације, већ га треба користити као алат за расуђивање и разумевање општих модела употребе војне силе, интеракције сопствених и акција непријатеља и њихових резултата.

Промене настале под утицајем нелинеарних теорија и метода које настају у процесу планирања, као динамичком континуалном процесу, односе се на предвиђање и одлучивање у процесу планирања. Суштински задатак предвиђања је сагледавање тенденција развоја догађаја у будућности а тиме и избор рационалних путева и акција за остварење постављеног циља. Примена научног предвиђања која почива на сазнањима из домена теорије комплексности уважава чињеницу да је рат систем прелазних стања у реалном времену са путањама које су усмерене ка стањима која су и сама привремена.

Операције се скоро никада не одвијају како су првобитно планиране па одлука команданта као акт треба буде наглашено флексибилна. У том процесу, моделовање употребе снага је процес који управља детаљима и усмерава одлуке команданта које се операционализују у наређењима и омогућава потребну адаптивност. Адаптибилност се операционализује кроз план, уградњом могућих опција које се базирају на непредвиђеним догађајима, приликама или поремећајима који могу настати услед дејства противника и осталих учесника у оперативном окружењу. Планирање операција које не уважава изнете претпоставке, може сопствене снаге довести у лошу позицију. Због свега изнетог, врло је важно наставити са изучавањем теорије из које модеран приступ у планирању операција црпи идеје и доктринарних ставова војних снага са дужом традицијом у њиховој примени у пракси.

Литература

1. *Доктрина операција Војске Србије*, Министарство одбране Републике Србије, Здружена оперативна команда ГШ ВС, 2012.
2. *Доктрина планирања у Војсци Србије*, Министарство одбране Републике Србије, Управа за планирање и развој (Ј-5) ГШ ВС, 2012.

3. *Упутство за оперативно планирање и рад команди у Војсци Србије*, нацрт, Министарство одбране Републике Србије, Управа за планирање и развој (Ј-5) ГШ ВС, 2012.
4. JP 3–0 *Joint Operations*, Department of Defense Washington D. C: U. S. Government Printing Office, 2011.
5. JP 5–0 *Joint Operations Planning*, Department of Defense Washington D. C: U. S. Government Printing Office, 2011.
6. JP 1–02: Department of Defense *Dictionary of Military and Associated Terms*. Washington D. C: U. S. Government Printing Office, 2001.
7. FM 3–0 *Operations*, TRADOC, The United States, 2008.
8. FM 5–0 *Operations Process* TRADOC, The United States, 2010.
9. Cross Nigel. Design Research: A Disciplined Conversation, *Design Issues*, 15, no. 2, 1999.
10. Шешкић, Б.: *Општа методологија*, Народна књига, Београд, 1974.
11. Sergio, J.: *Strategic Management: The Theory and Practice of Strategy in (Business) Organizations*, DTU Management Engineering, 2011.
12. Carlopio, J.: *Creating strategy by design*, Bond University http://epublications.bond.edu.au/business_pubs
13. *Art of Design*, School of Advanced Military Studies, United States Army Command and General Staff College Fort Leavenworth, Kansas, September 2008.
14. *Речник српског језика*, Матица Српска, Нови Сад, 2007.
15. Elkus, Adam, Burke, Crispin. *Operational Design: Promise and Problems*, доступно на <http://smallwarsjournal.com>
16. Lieutenant Colonel C. R. Smith: *Design and Planning of Campaigns and Operations in the Twenty-First Century*, Land Warfare Studies Centre, Canberra, April 2011.
17. Alex J. Ryan, Booz Allen Hamilton: *Applications of Complex Systems to Operational Design*, <http://necsi.edu/events/iccs>.
18. Colonel Stefan J. Banach, U. S. Army, Alex Ryan, Ph. D.: *The Art of design, Design Methodology*, <http://www.au.af.mil/au/>.
19. Richard M. Swain: *Commander's Business Learning to Practice Operational Design*, ndupress. ndu. edu issue 53, 2d quarter 2009/ JFQ, http://intelros.ru/pdf/jfq_53/13.pdf